

LYSSNAR NI ELLER LYSSNAR NI INTE

Helga Krook

Det stängda rummet

Där jag växte upp var musiken en konstart omgiven av stränga regler. Böcker kunde läsas överallt, både tyst och högt. Bilder tog man till sig som man ville. Men musiken utspelades ju i ett rum. I rummet, i huset, den kunde aldrig bli enbart privat (hörlurar, nä).

Den klassiska musiken fick aldrig reduceras till bakgrundsmusik.

När man hade musik på kom min far alltid – det kunde dröja ibland, men han kom alltid – och frågade: Lyssnar du på det här eller inte? Om man svarade ja – att alltid vara tvungen att svara! – så stängde han dörren om musiken, så att den inte spred sig i huset och därvid reducerades till bakgrundsmusik i andra, mer avlägsna rum.

Så att man i dessa andra rum inte skulle tvingas till ett förstrött lyssnande, dvs. ett icke-lyssnande. En ofrivillig konsumtion. Ja, i grunden ett förnekande av musiken. (När det gällde rock och liknande var det bara stängd dörr som gällde. Det ställdes ingen fråga. Den stängda dörren tjänade då inte som ett skydd för lyssnandet, utan som ett skydd för omgivningen: slippa höra).

I valet mellan stängd dörr och avstängd musik valde jag nästan alltid det förra.

Där satt man i rummet, instängd med musiken.

Var tar jag emot musiken

Har jag ett rum att öppna

skriver jag när jag flyttat hemifrån. Jag bläddrar i gamla pärmar med

anteckningar och märker att jag återkommer till frågan om musiken.

Spela rummen ut ur mig som jag aldrig levte i

Att lyssna var något utopiskt. Jag hade en föreställning om vad det kunde vara. Men i verkligheten föll lyssnandet sönder i störningar och otillräcklighet. I stället för flöde: förskingring.

*jag försökte komma ut på andra sidan
Schubert får långsamt betydelsen sorg
utanför skriker måsarna in i musikens ordning
in mellan tonerna där musiken spänns*

Jag var tvungen att svika. Gå runt musiken. Strunta i den. Göra mig främmande. Jag kände mig hemma hos måsarna, otillräckligheten, sönderfallet.

Det ockuperade rummet

Man kan säga att min far var en idealist, en fanatiker. Man kan säga att han var känslig för tecken i tiden men okänslig i sina slutsatser. I dag används musik som inredning i många olika sorters rum. Musik är ofta något man måste fly och undvika, just för att man bryr sig om den. Det offentliga rummet är för det mesta ockuperat av musik och mobilsamtal. Lyssnandet har blivit ett tvång (igen) i form av den ofrivilliga konsumtion av ljud som min far så envist försökte bekämpa. Det verkliga lyssnandet är ännu mer avlägset än i min barndom.

Tystnaden har få rättigheter. Jag väljer för det mesta tystnaden, som om jag ville samla ihop ett rum där musiken skulle kunna ljuda igen. En livstid skulle jag behöva samla tystnad för att kunna uppleva ljud och musik i sin fulla kraft.

Utopi = idealism = fanatism. Det vet vi. Den rena tystnaden finns inte. Om omvärlden tystnar, hör vi blodet i vår egen kropp. Om inte den rena tystnaden finns, kan inte heller det rena lyssnandet finnas. Ordet 'rent' är problematiskt, det vet vi ju. Men det handlar inte om renhet eller orenhet, bara om närvaro, koncentration, liv.

Konsert

När lyssnande inte är något oskuldsfullt och självklart kan det vara som starkast när man inte väntat sig att lyssna. När hela situationen är en annan. Någoting i P2 i en medpatients rum på sjukhuset, strömmande ur en dålig radio. Jag minns att musiken var underbart stark. Att jag lyssnade hela tiden. Att lyssnandet inte gick sönder.

Patientrummet är tillfälligt och opersonligt. En gränsstation, där allt som kommer in förstoras. Eller får sin riktiga storlek.

Konsert

Ansiktena, jag vet att de hör men jag ser det inte. Jag försöker ta mig fram till musiken genom rösternas stora kropp. Jag är inne i den och hör inte. Är denna kropp fylld av kropp. Efteråt är alla snabbt tillbaka. Skakande läppar

När jag började skriva i riktning mot en bok slutade jag sjunga i kör. Jag gled ur den kollektiva rörelsen, den strama behärskningen. Tystnaden före orden var för mig så mycket friare. Formlös, orytmiserad.

Poetens musikaliska rum

Hos en del poeter får ordet 'musik' nästan genast, automatiskt, en symbolisk betydelse, typ: det som poesin aldrig kan uppnå. Musiken som diktens andra. Det utopiska igen.

Ibland kan man gå på ett arrangemang på källarscenen Forum i

Stockholm som kallas ”poetens musikaliska rum”. Jag minns speciellt en gång när man läste dikter av Zagajewski och spelade musik av Schumann. Det gick knappt att koncentrera sig på dikterna, för musiken var så fantastisk. Men dikterna är ju också fantastiska – varför var musiken så mycket starkare?

Musiken som utklassar den poet som valt den. Musiken har en mycket starkare närvaro, ett tveklöst nu. Det gäller kanske också den poesi som skrivs direkt för att läsas upp. Men den skriftbaserade diktens existens är mer vag, sårbar och utspridd, delad mellan skriften och uppläsningen. Musiken kan vara oåtkomlig för mig i sitt nu, en ström som rinner mellan mina fingrar, men ljudandet är själva dess väsen. Kan dikten vara helt närvarande annat än inuti någon, i tystnad? Har dikten en egen ljudgestalt? Eller är den mer en mötesplats?

Spegelrum

Lyssnandet förutsätter också en gräns, tänker jag. Vad händer om den gränsen inte finns? I ett samtal? Då kan skillnaden upphävas mellan lyssnande och svar. Det kan vara den högsta eller känsligaste formen av kontakt. Men mitt svar kan lika gärna vara en frånvaro av svar, av motstämman: ett lyssnande i talets form, återgivning av ditt tal, variationer på ditt tema, ett musikaliskt sår.

Hur kan man lyssna, utan att svara?

Att kunna överskrida gränsen utan att förlora den.

Att tala utanför realtiden, realrytmen. Söndertala, återtala.

Dikt

Att lyssna efter dikten som man skriver.

Hur kan jag veta vilken dikten är? Genom att lyssna till den. Men jag kan inte veta det. Jag måste lyssna efter det som inte finns, det som inte hörs i dikten. Men som ändå – skulle kunna finnas, höras där.

Det intensiva avskedslyssnandet innan jag lämnar en dikt till trycket. Efter dess gestalt, dess innersta form som innefattar upproret mot denna form. Har den fått sin möjligaste form?

I sista stund kastar dikten av sig sin form. Om den gör det, är den tillräckligt fri.

Den innersta formen, senast: ofta oväntad, asymmetrisk, nästan slarvig, en ingivelse. Eller man kan kalla det den yttersta formen, eftersom den också skyddar dikten.

För varje ny diktsamling är lyssnandet annorlunda. Dikten kan vara solitär eller bilda en större form tillsammans med andra dikter. Den kan vara hopsamlad, hopsamplad, mixad. Den kan vara sönderdelande. Sönderfallande. Lyssnandet som går mellan helheten och enskildheterna.

När jag arbetar med en diktsamling kan det ibland vara bra att läsa dikten högt för mig själv. Och ibland inte. Jag kan höra direkt om en rad eller ett ord är onödigt. Allt som dikten inte behöver. Men det är svårare att lyssna efter diktens möjligaste form i den egna uppläsningen, eftersom luften är full av det man faktiskt hör.

Andning

Att lyssna till spädbarnet, när det sover, att det andas, hur det andas.

Till det större barnet, har det nått djupsömnen nu, kan jag dra min hand ur hennes utan att hon vaknar, börjar gråta av övergivenhets-känsla? Har hon nått sömnens fasta mark?

Till det sjuka barnet, hur det andas, hastigt, ytligt, med biljud, eller äntligen lugnare?

Man spänner hörseln till det yttersta.

Lyssnandet till kroppen, dess rytm.

Brus

Förra sommaren hittade jag ett ställe där bruset från havet och bruset

i höga popplar möttes och var jämstarkt. Det var nära Norebod på Gotland. Platsen var inte större än två tre kvadratmeter. Utanför den tog antingen vågsvall eller lövsus överhanden. Men där inne rådde jämvikt mellan vatten och träd, hav och land. Det var ett särskilt rum som man bara kunde lyssna sig fram till.

Det dubbla rummet

Var lyssnar jag när jag gör en uppläsning? Jag hör en röst läsa som både är inne i mig och utanför mig. På samma sätt svävar dikten både inuti och utanför. Lyssnandet till den egna uppläsningen perforeras av det tysta lyssnandet, dess försprång.

Att lyssna till andras poesiuppläsningar, i det poetiska rummet. Klang, rytm, fras. En mening kan vara så betvingande att man måste stanna hos den en stund, uppläsningen fortsätter genom ohörda rader innan man letar sig in i dikten igen. Lyssnandet till en diktuppläsning är fragmentariskt, nästan slumpmässigt, för orden i sig själva kan också väcka något inom en som inte direkt har med dikten att göra. Man går ut och in i dikten, man förs in och ut.

När en poet läser egna dikter kan man ibland höra en djupare liggande dikt under den dikt som genom det egna lyssnandet blir fragmenterad. Är det sättet att läsa som visar mot en gestalt hos dikten? Det varierar från poet till poet, från lyssnare till lyssnare. En del uppläsningar lägger till något till ens upplevelse av dikten, andra kan bli en besvikelse.

Motståndet hos vissa poeter mot att läsa upp sina dikter kan böttna i en ovilja att välja *en* läsning av dikten, en betoning av flera som inte bara är möjliga utan klart inskrivna i dikten. En motvilja mot att låta sig läsas av det definitiva och enda. Andra poeter arbetar mycket med dikten som ljud, då är kanske just uppläsningen den ultimata gestaltningen. Man kan också betrakta varje uppläsning som en likvärdig gestaltning av en dikt som inte har någon definitiv form.

För mig är dikten redan där, den är skriven. Det är skriften som håller ihop dess inre möjligheter. Skriftens frihet: att inte ljuda.

Det inverterade rummet

Först i det ockuperade hörselrummet blir det uppenbart hur musikaliska våra röster är. Hur vi modulerar våra röster efter varandra. Väntar, faller in, höjer och sänker ton och intensitet. När jag hör den högröstade mobilpratarens tondövheter inser jag hur avancerat vi stämmer våra röster efter varandra. Mobilprataren är ju bara tondöv *här*. För den han/hon pratar med ("i andra änden av luren", som man sa förr) kan rösten vara hur tonsäker som helst. Men vi här, i det offentliga rum där våra kroppar råkar befinna sig tillsammans, får bara fransidan av kommunikationen. Det vi hör och det vi är i detta rum är blottat på mening. Hela rummet vänder sin fransida mot oss, vänder sig ut och in.

Mobilprataren har ett annat tempo än vad vi har i det omgivande rummet, ofta snabbare. Rösten tycks ofta gällare, hackigare. Bristen på innebörd har vi vant oss vid. Vi är vana att stänga av allt vi hör, förneka alla repliker, alla rytmer och melodier omkring oss medan vi är på väg till utvalda rum där ord och musik ska bli betydelsebärande igen.

Tunnelbanan är det mest extrema av offentliga rum, för ingenting annat är där. Här finns bara vi i en vagn, och utanför mörkret. Och om vi alla pratar med en människa som inte är där, då är inte vi heller där. Då blir tunnelbanan ett spöktåg. Silverpilen som färdas genom tunnlar. Därinne endast spöklika, omusikaliska samtal. Lyssnandet är bokstavligen någon annanstans.